

**PSİKOLOJİK YARDIM HİZMETLERİ BAĞLAMINDA
TÜRKİYE'DE DİNİ DANIŞMA VE REHBERLİK ***

Pastoral Guidance & Counseling in Turkey in the
Context of Psychological Support Services

Ömer Faruk SÖYLEV**

Özet

Türkiye’de psikolojik yardım uygulamalarının geçmişı 1950’li yıllara dayanmaktadır. Psikolojik yardım günümüzde çoğunlukla klinik ortamlarda gerçekleşmekle birlikte eğitim, adalet, endüstri, sosyal hizmet ve din hizmeti alanlarındaki uygulamalarıyla giderek yaygınlaşmaktadır. Önümüzdeki yıllarda toplum, psikolojik yardım hizmetlerine daha da fazla ihtiyaç duyacaktır. Çünkü globalleşme ile birlikte kültür kodlarında yaşanan değişimler, çok kültürlülük, değişen aile ve toplum yapısı, modern yaşam biçimi ve hızla gelişen teknoloji, birey ve toplumun psikolojik yaşantılarını daha da derinden etkileyecektir. Toplumda yaşanan ve giderek artan bu hızlı değişime ayak uydurma çabaları psikolojik yardım hizmetlerine duyulan ihtiyacı arttırmaktadır. Ülkemizde psikolojik yardım alanında, psikiyatrist, terapist, psikoterapist, psikolog, klinik psikolog, pedagoğ, rehber, psikolojik danışman, sosyal hizmet uzmanları profesyonel yardım sağlamaktadır. Bu yardım alanları içinde son yıllarda ortaya çıkan dinî danışma ve rehberlik, Türkiye’de henüz yeni çalışılan konular arasındadır. Özellikle lisansüstü çalışmaların son derece az olduğu bu alanın akademik ilgiye ihtiyacı vardır. Gündeme daha çok din hizmetleri çerçevesinde gelen dinî danışma ve rehberlik konusu daha çok master düzeyindeki çalışmalar, makale, sempozyum ve çalıştay bildirimleri ile ele alınmaktadır.

Bu çalışmada toplumda giderek daha fazla ihtiyaç duyulan psikolojik yardım hizmetlerinin belli başlı alanları nelerdir? Psikolojik yardım uygulamaları bağlamında Türkiye’de dinî danışma ve rehberlik

* Bu makale “Türkiye’de Dinî Danışma ve Rehberlik: Alanları, İmkânları ve Yöntemleri (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)” isimli doktora tezinden yararlanarak üretilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Bilim Dalı Öğretim Üyesi

alanında yapılan akademik çalışmalar hangi aşamadır? Sorularına cevap aranmaktadır. Bu çalışma ayrıca, psikolojik yardım alanları bağlamında gelişen dinî danışma ve rehberlik konusunun diğer psikolojik yardım hizmetleri sunan meslekler ile ilişkisine dikkat çekerek sürecin olgunlaşmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Din; Psikoloji; Psikolojik Yardım; Manevi Bakım; Dinî Danışmanlık

Abstract

The history of psychological counseling in Turkey dates back to the 1950s. Psychological guidance and counseling, that is mostly takes place in a clinical setting, as well as education, justice, industry, social services, religious services, which spreads up day by day. In the future, people will need more psychological support, because of the changes experienced in the cultural codes, which are caused by globalization, multiculturalism, changing family and social structure, modern lifestyle, rapidly evolving technology. The efforts to keep pace with this rapid change in society increase the need for psychological support services. The psychological support is professionally supplied by psychiatrists, therapists, psychotherapists, psychologists, clinical psychologists, educators, consultants, guidance, counselors, and social workers in Turkey. Among these, the pastoral guidance and counseling, that is a recent study of field, need more academic attention in Turkey. The pastoral guidance and counseling issues, that arose in the context of the more religious services, have begun to be addressed by the master level studies, articles, the symposiums and workshop papers.

The aim of this study is to answer the following questions: What are the major areas of psychological support, that is increasingly needed in the community? In the context of psychological guidance and counseling, the academic studies in Turkey, are at which stage? This study, tries to draw attention to the pastoral guidance and counseling, and its relations to other psychological support services. So that, it also aims to contribute to the process of enhancement of pastoral guidance and counseling in Turkey.

Key Words: Religion; Psychology; Psychological Help; Pastoral Care; Pastoral Counseling

Giriş

İnsanın sağlıklı bir kişilik geliştirmesinde, kendine ve çevresine etkin bir uyum sağlayarak daha verimli ve mutlu olmasında, yeni beceriler kazanmasında, kendini gerçekleştirmesinde ve ruhsal bunalımlarında ona yardım edecek belli başlı yardım alanları vardır. Bunlar psikiyatri, psikoterapi, danışma ve klinik psikoloji gibi psikolojinin bazı uygulama dalları ile pastoral (dinî) danışma ve sosyal hizmet

uzmanlığı şeklinde sıralanabilir.¹ Bazıları tıp, bazıları psikoloji, bazıları felsefe ve sosyoloji, bazıları da dinî duygular ve inanç ağırlıklı olan bu yardım alanları, çoklarının kafasında karmaşa halindedir. NTVMSNBC haber portalında yayınlanan Anadolu Ajansına ait “*Psikologa, Sosyologa Ulaşamayan Müftüye Geliyor*” başlıklı bir haberde, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nce yapılan bir araştırmada müftülere yöneltilen soruların yüzde otuzunun psiko-sosyal içerikli olduğunun belirlendiği bildirilmektedir.² Gerçekten de sorun yaşayan insanlar veya onların yakınları psikiyatrist, terapist, psikoterapist, psikolog, klinik psikolog, pedagog, danışman, psikolojik danışman, sosyal hizmet uzmanı, yaşam koçu, medyum, astrolog, biyo-enerjici ya da mânevî şifacılarından hangisine gitmelidir? Bu unvanlar altında pek çok kişi televizyonlarda, gazetelerde, dergilerde, velhâsıl bütün medyada insanların ruh sağlığıyla ilgili beyanlar vermekte, tavsiyelerde bulunmakta ve programlar yapmaktadır. Kimi insanlar tarafından ruh sağlığı hizmeti verenlerin tümü psikologken kimilerince psikiyatristtir. Psikolojik yardım sağlayan meslekler arasındaki farkları bilen insan sayısı fazla değildir. Ancak bu durum son derece normal karşılanmalıdır. Çünkü her iki meslek mensupları da hemen hemen aynı işi yapmaktadırlar. Yani psikolojik sorunları olan kişileri tedavi etmektedirler.

Öte yandan ülkemizde psikolojik danışman, psikolog, sosyal hizmet uzmanı gibi meslek alanlarında da yasal düzenlemeler henüz gerçekleşmediği için bu alanlarda çalışan kişilerin eğilimlerine bağlı olarak, meslek grupları arasında bir kısım belirsizlikler bulunmaktadır. Zaman zaman bu meslek gruplarında çalışan kişiler arasında geliştirici olmayan rekabet ortaya çıkabilmektedir. Bu meslek elemanları kendi meslek alanlarını korumak adına, samimi duygularla hareket ederek, diğer meslek alanlarının gelişimini sınırlayıcı bir tutum içerisinde bulunabilmektedirler.

İnsanın çözemediği problemler karşısında psikolojik yardıma duyduğu ihtiyaç, yukarıda ifade edilen bazı psikolojik yardım mesleklerinin ve yöntemlerinin doğup gelişmesine yol açmıştır. Bunlar arasında amaç ve nitelik benzerlikleri olmakla birlikte;

¹ Hasan Tan, *Psikolojik Yardım İlişkileri: Danışma ve Psikoterapi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1992.

² <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/239648.asp#BODY> (14.09.2011)

ilke, yöntem ve teknikler bakımından da önemli farklılıklar bulunmaktadır.³ Psikolojik danışma alanlarının bağımsız birer meslek olarak hayatta kalabilmesi ve meslekî uygulamalarının yapılabilmesi için diğer psikolojik hizmet veren mesleklerden farklı olan özelliklerinin ortaya konması gerekmektedir. O halde psikolojik danışma ve meslekleşmiş uygulama alanlarının genel özelliklerine ve birbirleri ile olan ilişkilerine kısaca göz atmak gereklidir.

A. PSİKOLOJİK YARDIM VE MESLEKLEŞMİŞ UYGULAMA ALANLARI

1. Psikiyatri: Psikiyatrist (Psikiyatr ya da Psikiyatri Hekimi)

Psikiyatri, hekimliğin ruhsal bozukluklar ve akıl hastalıkları ile uğraşan bölümüdür.⁴ Yapılan araştırmalar, insanda meydana gelen bir takım ruhsal-davranışsal değişimlerin, beyindeki kimyaların değişimine bağlı meydana gelebildiğini ortaya koymuştur. Beyindeki kimyanın değişimiyle ortaya çıkan ruh hastalıklarının incelenmesi, teşhisi, tedavisi ve önlenmesi konusunda uzmanlaşan tıp alanı psikiyatridir.

Psikiyatrist, 6 yıllık tıp fakültesinden mezun olmuş ve ondan sonra 4-5 yıl psikiyatri ihtisası yapmış hekimlere denir. Böylece aldığı eğitimle insanın hem genel tıbbî hastalıklar hakkında bilgi sahibi olan hem de ruhsal yapısını değerlendirme, tanı koyma ve tedavi etme bilgisi ve yetkisine sahip olan kişidir.⁵ Psikiyatri hekimi, klinik karar verici olarak ruh sağlığı ekibi içinde koordinasyonu sağlamaktadır. Psikiyatrik hizmetin kaliteli olarak verilebilmesi için başvuru, değerlendirme, tedavi, diğer birimlere yönlendirme ve tedaviyi sonlandırma, izleme ve rehabilitasyon gibi aşamalar tanımlanmıştır. Bu tıbbî süreçleri değerlendirerek psikiyatrik tablolara ilişkin ayırıcı tanı koymak, tedaviyi planlamak, ilaç ve diğer tedavi yöntemlerinin yanı sıra, uygun görülen

³ Feriha Baymur, *Genel Psikoloji*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1994.

⁴ Baymur, a.g.e, s. 7.

⁵ Doğan Yeşilbursa, “Ruh Sağlığı Çalışanları Görev Tanımlaması”, *Türkiye Psikiyatri Derneği Basın Açıklaması*: 23.12.2010; <http://www.psikiyatri.org.tr/PressPopUp.aspx?Id=66> (13.04.2011)

psikoterapiyi uygulamak veya yönlendirmek psikiyatri uzmanlarının sorumluluğu ve yetkisi kapsamındadır.⁶

Depresyon, kaygı bozukluğu, panik bozukluk, yaygın anksiyete bozukluğu, obsesif kompulsif bozukluk (takıntı hastalığı), sosyal fobi, travma sonrası stres bozukluğu, manik depresif bozukluk-bipolar bozukluk (duygu durum bozukluğu), şizofreni, alkol-madde bağımlılığı, cinsel işlev bozuklukları, kişilik bozuklukları, yeme bozuklukları, histeri-konversiyon,⁷ hipokondriazis,⁸ tikler, yaşlılık psikiyatrisi-demans (bunama), uzun süren yas ve dürtü kontrol bozuklukları psikiyatrinin ilgi alanları arasındadır.

Aslında ruh hastalıklarının tedavisi ile ilgili çalışmalar İbn-i Sînâ'ya, hatta milattan önceki çağlara kadar uzanır. Tıbbî hastalık modelinde ruhsal bozuklukların da beden hastalıkları gibi bir hastalık olduğu görüşünden hareket edilerek yola çıkılmış olmakla beraber,⁹ bugün ruh hastalıklarının teşhis ve tedavisinde tıbbî yaklaşımdan daha çok psikolojik yaklaşıma ağırlık verilmektedir. Ruh hastalıkları, tıbbî hastalık modeline uymadığından, terapide hastaya daha çok sorumluluk duyma ve kendine yetme davranışlarının öğretilmesinde terapistin büyük roller düştüğü ısrarla belirtilmektedir.¹⁰

Günümüzde psikiyatri, gerek teori ve araştırmalarında, gerek tanı sistemleri ve uygulamalarında hayatın dinî ve mânevî boyutunu ya büyük ölçüde görmezden gelmekte ya da patolojik bir fenomen olarak ele almaya yatkınlık göstermektedir. Fakat psikiyatrideki bu durum belirgin bir hoşnutsuzluk yaratmış, psikiyatrinin kültüre ve dine

⁶ William V. Arnold, *Introduction to Pastoral Care*, Westminster John Knox Pres, Philadelphia, USA, 1982, s. 129.

⁷ Konversiyon bozukluğu, DSM-IV'de nörolojik veya diğer genel tıbbî bir durumun varlığını düşündüren, fakat bilinen bir nörolojik veya tıbbî bir bozuklukla açıklanamayan bir hastalık olarak tanımlanmaktadır. Bkz. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, Fourth Edition (DSM-IV), American Psychiatric Association, Washington DC, 1994, p. 784.

⁸ Hipokondriazis (hastalık hastalığı), bilinen tıbbî bir nedeni bulunamayan ciddi bir hastalığı olduğuna dair korku ve aşırı uğraşma ile giden, hastanın gerçek dışı fiziksel semptomlarının veya hislerinin yanlış çarpıtmasından kaynaklanır. Bkz. Şükrü Uğuz - Hüner Aydın - Ebru Yurdagül, "Monosemptomatik Hipokondriazis", *Klinik Psikiyatri*, S. 6, 2003, ss. 240-243.

⁹ Serap Nazlı, *Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programları*, 2.b., Anı Yayınları, Ankara 2005, s. 13.

¹⁰ Tan, a.g.e, s. 10.

daha duyarlı olması gerektiğine ilişkin psikiyatri ciddi eleştiriler almıştır.¹¹ Nitekim psikiyatr ve dinî danışman arasındaki ilişkiye bakıldığında dinî danışmanların temel ihtiyaçlar, değerler ve hayatı değerlendirmede daha iyi olduğu görülmektedir. Dinî danışmanın ruhsal ve zihinsel hastalıklardan korunma ve iyileşmede kaçınılmaz bir rolü vardır. Bu nedenle pastoral-psikiyatri grup çalışması kavramı, hızla büyüyen bir yönelim olmuştur.¹²

2. Klinik Psikoloji: Psikolog, Klinik Psikolog

Klinik Psikoloji, psikoloji bilgi ve becerilerinin, kişinin kendisi ya da çevresiyle ilişkilerine yansıyan davranış bozukluklarının incelenmesi için kullanıldığı, özel bir uzmanlık alanıdır. Klinik psikoloji alanındaki bu uzmanlaşma, davranış bozukluklarını belirlemek üzere tanı koymayı, psikopatolojik durumun analizini ve sorunu önleyebilmek için de tedavisini içerir. Psikoloji alanında olmakla birlikte, klinik psikolojinin kendine özgü teşhis yöntemleri, psikopatolojik modelleri ve psikoterapötik yaklaşımları vardır. Bu alan, çeşitli bilimsel bilgilerin, teknik becerilerin, kurumsallaşma ve sosyal açıdan fark edilip kabul edilme sürecinin tarihsel birikimi sonucunda gelişmiştir. Ölçme değerlendirme ve tanı koyma işlevi çerçevesinde klinik psikologlar, bireyin sorununa bir tanı koyabilmek amacıyla, bu sorunlarının temelinde yatan nedenleri belirlemek için psikolojik testler uygular ve yorumlarlar. Bu psikolojik testler, bireyin zekâ düzeyi ya da diğer (zihinsel, duygusal, davranışsal) özellikleri konusunda bilgiler verir. Bu testlerin yanında psikologlar aynı amaçla hasta ile etkileşim halinde ona soruların sorulduğu “görüşme” tekniğini de kullanırlar.¹³

Hastane ve kliniklerde ruh hastalıkları tedavi ekibinin önemli bir üyesi olan klinik psikologlar, kesinlikle ilaç tedavisi yürütmez, asla tıbbî müdahalede bulunmazlar ancak psikoterapi eğitimi almış psikologlar, psikoterapi uygulamalarını yürütebilirler.

¹¹ Erol Göka, “Dindar Hastaya Psikiyatrik Yaklaşım ve Yardım”, *Türkiye Günlüğü, Üç Aylık Fikir ve Kültür Dergisi*, S. 31., (Kasım-Aralık 1994) Cedit Neşriyat, Ankara 1994, ss. 147-159.

¹² Öznur Özdoğan, *İsimsiz Hayatlar, Manevî ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma ve Öze Dönüş*, 4.b., Özdenöze Yayınları, Ankara 2010, s. 186.

¹³ Türk Psikologlar Derneği, “Ruh Sağlığı ve İlgili Alanlarda Çalışan Psikologlar ve Klinik Psikologlar İçin Meslek Tanımı, Eğitim Durumu, Görev, Yetki ve Sorumluluk Alanları” *Tanımlar Komisyonu Raporu*, 19.01.2011., <http://www.psikolog.org.tr/medya/belgeler/1-turk-psikologlar-derneği-tanımlar-komisyonu-raporu.doc> (14.05.2011), s. 10.

Ayrıca, psikoterapi hizmeti verilen hastalarda ilaç tedavisi gereken bir durum ortaya çıktığında, ilgili vakayı bir psikiyatriste havale ederler veya gereken durumlarda psikiyatristle iş birliği içinde ilacın yanı sıra psikoterapi uygulamaları yürütmek üzere görev alırlar. Yoğun psikoterapiye gereksinimi olan kişiler, genellikle klinik psikologlara yönlendirilirler.¹⁴

Psikologlar da ruh sağlığı üzerinde çalışmaktadırlar. Ancak çalışmaları sırasında ilaç kullanmazlar. Seansları daha çok terapi şeklindedir. Fakat her psikiyatrist, psikoterapist olmadığı gibi her psikolog da psikoterapist değildir. Psikologlar, olağan koşullarda psikiyatri hekimi ile birlikte çalışabilmekte ve gerekli psikometrik testleri hastalara uygulayabilmektedirler. Sonuçta psikiyatri hekiminin tanı koymasına ve tedavi etmesine yardımcı olmaktadır. Psikologların tek başlarına tanı koyma ve tedavi etme yetkisi yoktur. Ancak klinik psikologlar, özel eğitimlerden geçerek belirli terapi yöntemleri konusunda yetkinlik kazandıklarında, psikiyatri hekimi koordinasyonunda, onun önerisi ve yönlendirmesiyle psikoterapi yapabilirler. Fakat klinik psikologlar da psikologlar gibi tanı koyamaz ve ilaç tedavisi öneremezler.

3. Sosyal Psikoloji: Sosyal Çalışmacı / Sosyal Hizmet Uzmanı

Psikolojinin alt dallarından biri olan sosyal psikoloji, insan etkileşimlerini ve bu etkileşimlerin psikolojik temellerini sistematik olarak inceleyen bir disiplindir.¹⁵ Sosyal ve kültürel ortamdaki birey davranışının özelliklerini ve nedenlerini araştıran¹⁶ sosyal psikolojinin uygulama alanlarının başında sosyal hizmetler gelmektedir. Sosyal hizmetler, toplum yapısında yaşanan hızlı değişim sürecinde sosyal hayatın dışına itilmiş ya da böyle bir risk altında yaşayan tüm dezavantajlı grupların çeşitli sosyo-kültürel problemleriyle somut bir şekilde ilgilenmektedir. Psiko-sosyal yardım uygulamaları bakımından sosyal hizmet uzmanlarının en önemli çalışma alanının ruh sağlığı hizmetleri olduğu söylenebilir.

¹⁴ İbrahim Ethem Özgüven, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Eğitim Merkezi Yayınları, Ankara 2007, ss.177-178.

¹⁵ Nuri Bilgin, *Sosyal Psikolojiye Giriş*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları:48, İzmir 2000, s. 2.

¹⁶ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınları, İstanbul 1999, s.19.

Ruh sağlığı hizmetleri; psikiyatri hekimi, pratisyen hekim/aile hekimi, psikolog/klinik psikolog, psikiyatri hemşiresi, sosyal hizmet uzmanı ve danışmanları kapsayacak şekilde bir ekip çalışması içerisinde yürütülmektedir. Dolayısıyla hastane ortamında psikiyatrik ekibin bir üyesi de ruh sağlığı alanında hizmet vermek için özel eğitim almış sosyal hizmet uzmanlarıdır. Sosyal hizmet uzmanları, hastalara sosyal yaşamın düzenlenmesi, özlük hakları, barınma, gündelik yaşam ve eğitim alanlarında destek olmaktadır. Psikiyatri hastalarının sosyal sorunlarının çözümü aşamasında psikiyatri hekimiyle işbirliği içinde çalışırlar. Psikiyatrik hastalıkların tanı ve tedavi aşamalarında tek başlarına yer alamazlar.¹⁷ Sosyal hizmet uzmanları, uygun bir teşhis koymaya ve problemleri çözmeye yardım ederek daha iyi bir uyum kazandırıp tedavide ilerleme sağlamaya odaklanırlar. İnsanın anti-sosyal kişilik yapısından kurtulup, sosyal bir kişi olmasına çalışırlar.

Her bireyin normal şartlarda alabildiği farklı hizmetleri, sosyal hizmet ihtiyacındaki insanlar alamamaktadır. Bu nedenle sosyal hizmet, toplumun bütün üyelerinden ziyâde genelde olumsuz şartlar içinde yaşayan fert ve gruplara yoğunlaşmaktadır. Hastane ile sınırlı olmayan sosyal hizmet alanları çok çeşitlidir ve birçok dallara ayrılmıştır. Nitekim kişi ve ailelerin kendi bünye ve şartlarından doğan ve kontrolleri dışında oluşan, maddî- mânevî yoksunluklardan sayılan, ihmal, istismar, şiddete maruz kalma, sokakta yaşama, bakıma muhtaç yaşlılık ve engellilik durumundaki insanlara yapılacak olan destek sosyal hizmet olarak tanımlanmaktadır.¹⁸ Yine küçük yaşta çalıştırılma, madde bağımlılığı, uzun süreli veya kronik hastalık, tutukluluk veya hükümlülük, doğal afetlere maruz kalma veya çeşitli sosyal yardıma ihtiyaç duyan insanlara sunulacak olan her türlü rehabilitasyon hizmetlerini kapsamaktadır. Buna göre sosyal hizmetler, fertlerin maddî, sosyo-kültürel, bedenî veya ruhî-mânevî bir eksiklik nedeniyle korunmaya muhtaç duruma düşmeleri halinde kişilere sağlanan profesyonel kamusal ve/veya sivil-dinî kuruluşların özel destek

¹⁷ Yeşilbursa, a.g.m, s.1.

¹⁸ Saadettin Özdemir, “Dinî Sosyal Hizmetlerin Temelleri”, *S.D.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 25, Isparta 2012, s. 194.

hizmetleridir.¹⁹ Bu yönüyle sosyal hizmet, söz konusu kişi ve grupların toplumda uyumlu, verimli ve huzurlu yaşayabilmeleri için sunulan hizmetlerdir.²⁰

Sosyal hizmet uzmanı ise bir toplumda insanın ve toplumun gelişmesine, haklar perspektifi doğrultusunda hayat kalitelerinin yükseltilmesine, toplumsal etkileşim mekanizmalarını harekete geçirerek bilimsel yaklaşım, yöntem ve tekniklerle yardımcı olan profesyoneldir. O, ayrıca insanın ve toplumun üretkenliğini harekete geçirerek hayat şartlarının iyileştirilmesini sağlayan meslekî ve bilimsel etik ilke ve sorumluluklara göre uygulamalar gerçekleştiren nitelikli bir elemandır.²¹ Sosyal hizmet uzmanları, insanlara sahip oldukları sorunlarını çözmeye yardım ederken onların sosyal işlevselliğini arttırmaya uğraşırlar. Mesela; hüküm giymiş bir kimsenin cezasını tamamlayıp çıktıktan sonra evine ve topluma yeniden uyum sağlayabilmesine, yeniden çalışan ve üretici durumda olan bir kişi haline geçebilmesine yardımcı olurlar. Kısaca sosyal hizmet uzmanlığı; kişinin aile ve toplum ilişkilerinde intibakı sağlamak üzere yardım edilen kişi ve etrafı ile ilişkiler kuran, bu amaçla kurumlar arası temasları sürdüren ve kişinin uyumuna yardım eden bir hizmet mesleğidir.²²

4. Danışma Psikolojisi: Psikolojik Danışman ve Rehber

Uygulamalı psikolojinin en geniş kapsamlı uzmanlık alanı olarak bilinen danışma psikolojisi, toplumun ruh sağlığı ile ilgilenen bir meslek olarak 20. yüzyılın başlangıcında Amerika'daki sosyal, politik ve kültürel bazı değişimlerin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Amerikan toplumunda o yıllarda yaşanan gelişmeler halkın psikolojik danışma gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Klinik psikologlar ciddi uyum sorunları olanlara hizmet götürürlerken, toplumdaki diğer normal insanlara da profesyonel yardım verecek psikologlara ihtiyaç duyulmuştur. Danışma psikolojisinin somut bir şekilde ortaya çıkışı ise Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı'na girmesiyle savaşı kazanmak için insan gücü dâhil tüm kaynaklarını rasyonel bir şekilde kullanmak amacıyla

¹⁹ Ali Seyyar-Saadettin Özdemir, "AB Sürecinde Türkiye'de Mânevî Sosyal Hizmetlerin Önemi", *Manevî Sosyal Hizmetler*, ed. Ali Seyyar, Rağbet Yayınları, İstanbul 2008, s. 77.

²⁰ İlhan Tomanbay, *Sosyal Olmak*, Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı (SABEV) Yayınları, Ankara 2007, s. 30.

²¹ İlhan Cılga, *Bilim ve Meslek Olarak Türkiye'de Sosyal Hizmet*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını, Ankara 2004, s. 36.

²² Tan, a.g.e, s. 13.

psikologlardan yararlanmasıyla gerçekleşmiştir. Savaş öncesinde savaşa gideceklerden yeteneklerine göre seçerek yararlanmak, savaş sonrasında ise savaştan dönenlere yeni yaşamlarına uyum sağlamalarına ve durumlarına uygun mesleklere yönelmelerine yardımcı olmak üzere psikologlara önemli görevler verilmiştir. O günlerde daha çok meslekî danışmanlık yapan bu psikologlar, 1942 yılında klinik psikologlardan ayrı bir grup olduklarını ifade ederek kendilerini psikolojik danışman ve rehber olarak tanımlamışlardır. 1944 yılında da APA (American Psychological Association)’nın 17. şubesi olarak kabul edilmişlerdir.²³

Psikolojik danışma, danışma yapan kimsenin sunacağı bazı temel koşulları ifade eden bir yardım şekli olması, bir dizi etkinlik ve yöntemi içermesi veya özellikle ağır olmayan sorunları olan bireylere odaklanan bir alan olması gibi değişik bakımlardan ele alınabilir. Buna göre psikolojik danışma, bireyin kendini daha iyi tanımasına, problemlerini toplum ve çevre şartları içerisinde çözme gücünü kazanmasına yardımcı olan bir meslek ve hizmet alanı²⁴ şeklinde bir yardım ilişkisi, bir dizi etkinlik ve verilen hizmetler bakımından özel bir alan olarak tanımlanabilir. Ancak “danışma psikolojisi” hem bunların her biri hem de hepsi bakımından daha fazlasını ifade etmektedir.

Danışma psikolojisi ile ilgili olarak son zamanlarda yapılan tanım şöyledir: “Danışma psikolojisi, uygulamalı psikolojinin en geniş uzmanlık alanı olarak tanımlanabilir. Uygulayıcıları sosyal kurumlarda, okullarda, hastanelerde veya endüstride çalışabilmektedirler. Psikoterapi ve psikolojik danışma yapabilirler. Program geliştirme, eğitim veya toplumu geliştirme etkinliklerine katılabilirler.”²⁵

Danışma psikolojisi, eğitim, endüstri, ruh sağlığı ve rehabilitasyon alanlarında geleneksel psikolojik danışmayı ve ölçmeyi içermekte, kendini gerçekleştirmeyi ve insanın etkililiğini geliştirmeyi amaçlamaktadır.²⁶ İnsanların daha etkili ve mutlu olmasına yardım etmeyi amaçlayan danışma psikolojisinin hizmet sunduğu kişiler; tip

²³ Füsün Akkoyun, “Danışma Psikolojisinin Dünü, Bugünü ve Geleceği”, *A.Ü.E.B.F.D.*, C.XXIII, S.2, Ankara 1990, s. 420-421.

²⁴ Baymur, a.g.e, s. 99.

²⁵ J. Richard Nelson, *Danışma Psikolojisi Kuramları*, çev. Füsün Akkoyun ve Diğerleri, Cassel Educational Ltd. Şti., Ankara 1983, s. 5.

²⁶ L.M. Brammer,– E.L. Shostrom, “Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Uzmanlık Alanı”, çev. Ömür Hakan Ersever, *A.Ü.E.B.F.D.*, C.XXVII, S.1, Ankara 1994, s. 31.

ortamlarının dışında bulunan ve ağır sorunları olmayan kimselerdir. Duygular ve düşünme, evlilik ve cinsel ilişkiler, iş ve boş zaman etkinlikleri gibi insanların tüm psikolojik işlevleriyle ilgilidir. Hatta danışmanlık hizmetinden yalnızca problem yaşayan insanlar değil, kendini geliştirmek ya da potansiyellerinden daha fazla yararlanmak isteyen herkes yararlanabilmektedir. Danışma psikolojisinin yöntemlerini profesyonel psikologlar, psikolojik danışmanlar ve sosyal hizmet uzmanları da kullanmaktadır.²⁷

Buraya kadar ele alınan yardım meslekleri arasındaki pek çok ortak noktaya rağmen, her biri gördüğü eğitim alanı ve seviyesi, uğraştıkları kişiler, çalışma ortamları, uğraşma süresi ve derinliğine göre farklılıklar göstermektedir. Psikiyatrist, psikolog ve psikolojik danışmanlar arasında bir hiyerarşi yoktur. Biri diğerinin bir üst makamı değildir. Bireylere durumlarına göre farklı noktalarda ve farklı yöntemlerle müdahale etmektedirler. Her biri, kendi çalışma alanının hizmet sunmayı amaçladığı alanın niteliğine uygun bir eğitim almıştır. Mesela; psikiyatrist, tıp alanında (Tıp Fakültesi); danışma psikoloğu veya klinik psikolog, psikoloji alanında (Eğitim Fakültesi ve Fen - Edebiyat Fakültesi); sosyal hizmet uzmanı, sosyal hizmet alanında (İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Sağlık Bilimleri Fakültesi); dinî danışman ise ilahiyat alanında (İlahiyat Fakültesi) eğitim almıştır.²⁸

5. Pastoral Psikoloji: Dinî Danışman (Müftü, Vâiz, Din Görevlisi)

Ana hatlarıyla yukarıda belirtilen yardım mesleklerine ilave olarak bir de, Hıristiyan kültürü ve geleneklerinden doğan pastoral psikoloji ve onun uygulama alanı vardır. Yüzyıllar boyunca Hıristiyanlar, inanışlarının bir gereği olarak, işledikleri günah ya da suçları bir perde arkasındaki papaza anlatarak günahlarından arınmaya çalışmaktadırlar. Bu süreçte papaz lüzumlu gördüğü soruları sormakta ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Asıl amacı dinî kuralları pekiştirmek ve kişiyi Hıristiyanlık ilkelerine bağlamak²⁹ olan bu ilişkilerdeki psikolojik faktörler, rehberlik ile ilgili çalışmaların hızlı bir gelişim gösterdiği yirminci yüzyıl başlarında din adamlarının dikkatini çekmiştir.

²⁷ Nelson , a.g.e, s. 5.

²⁸ Tan, a.g.e, s.15.

²⁹ Barr, William A. S.J., "Spiritual Direction", Robert J. Wicks et al ed., *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, C.I., Paulist Press, New York 1993, s. 648.

Hıristiyan halkın dinî kaynaklı psikolojik sorunlarının çözümüne yardımcı olmak üzere din adamlarıyla olan bu ilişkilerin daha bilimsel bir şekilde yürütülmesi gereğinin anlaşılması neticesinde, *dinî danışma psikolojisi* olarak ifadelendirilebilecek bir yardım alanı olan ‘pastoral psikoloji’ doğmuştur.³⁰ Papazlar, psikolojik danışma ve rehberlik konularına duydukları ilgi ile kiliselerde yürüttükleri hizmetleri hastaneler ve diğer sosyal kurumları da kapsayacak şekilde genişletmişlerdir. Böylece papazların dinî konulardaki yardım çabaları hem kilise içinde hem kilise dışında daha profesyonelce yürütülen farklı bir boyut kazanmıştır. Artık onlar, mümkün olan ve ihtiyaç duyulan hemen her ortamda dinî danışma ve rehberlik hizmetlerini yürütmeye başlamışlardır.³¹

Pastoral psikoloji, mânevî rehberlik ve klinik psikoloji arasındaki sınır bölgede etkinlik gösteren din psikolojisine ait alanlardan biridir. Bu açıdan pastoral psikoloji, din psikolojisi yaklaşımları ile teolojik yaklaşımları birbirine bağlamaktadır.³² Pastoral psikolojinin sağladığı temel kazanım; bireye, yalnız bir organizma olmadığını, desteğe ve sevgiye ihtiyaç duyan bir ailenin, toplumun ve dünyanın bir parçası olduğunu hatırlatmaktır. Umudun ve değişme olanağının güçlü olduğu bir toplum yaratmaktır.³³ Dinî danışman bunu yaparken ağır ruhsal rahatsızlıklarla seyrek olarak ilgilenir ve onların tedavilerini, bu alanda uzmanlaşmış terapistlere ve psikiyatlara bırakır.³⁴ Dinî danışman daha ziyâde inanç ve ahlâk sorunlarından doğan değer problemleri ile uğraşmaktadır. Kiliseler bu fonksiyonlarını daha etkili ve bilimsel bir şekilde yürütebilmek için din adamlarının klinik ve danışma psikolojisi alanlarında yetişmesine daha çok önem vermeye başlamışlardır.³⁵ Dinî danışmanlar, ahlâk yargısı ölçütlerinde ve dinî kavramlar ile din mensuplarına yardım ederler. Nitekim iyileşme sürecinde mâneviyat ve dînin keşfedilmesi hâlâ sürerken dinî danışma ve pastoral uygulamaların

³⁰ Tan, a.g.e, s. 14.

³¹ Suat Cebeci, “Bir Din Eğitimi Yaklaşımı Olarak Dinî Danışma ve Rehberlik”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. VIII., S. 19, İstanbul 2010, s. 54.

³² Öznur Özdoğan, “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji”, *AÜİFD.*, C. XLVII., S. 2., Ankara 2006, s. 128-129.

³³ Yener Özen, “Tanrı – Sen ve Ben Üçümüzün Yolu, Pastoral Psikoloji ve Danışmanlığın Gerekliği Üzerine”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.X, S.2., Samsun 2010, s. 52.

³⁴ Nils G. Holm, *Din Psikolojisine Giriş*, çev. Abdülkerim Bahadır, İnsan Yayınları, İstanbul 2007, s. 152.

³⁵ Tan, a.g.e, s. 14.

olumlu bir güç olduğunun artık farkına varılmıştır.³⁶ Danışma psikolojisi ve klinik psikoloji çerçevesinde söylenenler pastoral psikoloji için de geçerli olabilir. Ancak pastoral psikolojinin hangi bilim dalı içinde yer alacağı konusu hâlâ tartışılmaktadır. Nitekim pastoral psikolojiyi din psikolojisinin bir alt dalı olarak kabul edenlerin³⁷ yanında onun din eğitiminin bir konusu olduğunu iddia edenler de vardır.³⁸

İnsanın mânevî dünyasının tahlilî yönüyle din psikolojisinin alt dallarından biri kabul edilen pastoral psikolojinin hangi bilim dalının içinde yer alacağı hususu ile ilgili tartışmalar bir yana, aslında Türkiye’de pastoral psikoloji alanında ciddi sayıda çalışmanın olmadığı âşikârdır. Pastoral psikoloji, daha çok akademik ilgi bekleyen, şimdilik yeterli ilmî çalışmalardan yoksun yeni bir çalışma alanıdır. Pastoral psikoloji açısından Türkiye’de dinî danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, henüz profesyonel anlamda olmamak kaydıyla esasen, dinî yükseköğrenim görmüş müftü, vâiz ve diğer din görevlileriyle, dinî yönden temayüz etmiş şahsiyetler tarafından yapılmaktadır. Değişen sosyal şartlar ve teknolojik gelişmelere uygun olarak, gazete ve dergilerin fıkıh köşesi vb. yazıları ile radyo ve televizyonların, din ve toplum vb. programlarında ilk bakışta okuyucu, dinleyici ve seyircilerin bazı dinî problemlerinin çözümüne yönelik cevaplar verildiği izlenimi elde edilmektedir. Ancak yapılanlar dikkatlice incelendiğinde oldukça geniş bir alandaki dinî içerikli problemler için informel biçimde dinî danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

B. TÜRKİYE’DE DİNÎ DANIŞMA VE REHBERLİK ALANINDAKİ BİLİMSEL ÇALIŞMALAR

Akademik anlamda son yıllarda dinî danışma ve rehberlik konusu başta din eğitimi, din psikolojisi ve sosyal hizmet alanlarında ele alınmaya başlanmıştır.³⁹ Bazı İlahiyat Fakültelerinde (Samsun ve Erzurum) dinî danışma ve rehberlik alanında tezsiz

³⁶ Larry Vande Creek, *Hastanede Yatan Kilise Üyelerine Yönelik Dua Vaizliği*, çev. Ali Rıza Aydın, *Birey ve Din, Din Psikolojisinde Yeni Arayışlar*, der. Ali Rıza Aydın, İnsan Yayınları, İstanbul 2004, s. 167.

³⁷ Holm, a.g.e, s.152; Özdoğan, a.g.m, s. 128-129.

³⁸ Suat Cebeci, “Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Destek” *Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecinde Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu*, (Adapazarı 2002), ed. Suat Cebeci, Değişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 216-227.

³⁹ İlhan Topuz, *Din Görevlilerinin Mânevî Danışmanlık Yeterlilikleri*, Manas Yayınları, Isparta 2014, s. 71.

yüksek lisans ve uzaktan eğitim çalışmalarına başlanmıştır. Ayrıca Açık Öğretim Fakültesi İlahiyat önlisans programında yer alan “Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler” dersi içinde “Din Hizmetlerinde Rehberlik ve Dinî Danışmanlık” başlığı ile bir ünite yer almaktadır. Anlaşıldığı üzere dinî danışma ve rehberlik, Türkiye’de henüz yeni çalışılan konular arasındadır. Özellikle lisansüstü akademik çalışmalar son derece azdır. Genellikle din hizmetleri çerçevesinde gündeme gelen dinî danışma ve rehberlik konusu birkaç doktora çalışması⁴⁰ yanında daha çok master düzeyinde, makale ve çeşitli tarihlerde düzenlenen sempozyum ve çalıştay bildirimleri ile ele alınmaya başlanmıştır.

Ülkemizde “Dinî danışmanlık ve rehberlik” kavramları, ilk kez 1997 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalında Mualla Selçuk yönetimindeki iki yüksek lisans teziyle akademik alana taşınmıştır.

Aynı yıl tamamlanan bu tezlerden biri “Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri” adıyla Nurullah Altaş’a aittir. Altaş çalışmasında, 1994 yılı sonlarında Sağlık Bakanlığı bütçe görüşmeleri sırasında gündeme gelen, hastanelerde yatarak tedavi gören hastalara din ve moral hizmetlerinin sunulması konusunu ele almıştır. Nitekim 1995 yılında düzenlenen I. Din şûrasında da din hizmetlerinin alanları camiler, eğitim merkezleri ve Kur’an kursları, hastane, cezaevi ve çocuk ıslahevleri, iş yerleri ve aile olarak belirlenmiştir. Sağlık Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasındaki görüşmelerden sonra ilk defa 19 Ocak 1995 tarihinde yayınlanan bir genelge ile hastaneler ve buralarda yatarak tedavi gören hastalara, din ve moral hizmetleri sunulmaya başlanmıştır. Fakat Danıştay 5. dairesinin yürütmeyi durdurma kararı uyarınca söz konusu uygulama, 07 Haziran 1996 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Altaş, süreci detaylı bir şekilde çalışmasında incelemiş ve daha sonra konuyla ilgili “Hastanelerde Dinî Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine Deneysel Bir Araştırma)” isimli ayrı bir çalışması olan makalesini de 1999 yılında A.Ü.İ.F. Dergisinde yayınlamıştır. Ayrıca Altaş, 2000 yılında A.Ü.İ.F.D’de yayınlanan “Dinî Danışmanlığın Teorik Temelleri” isimli diğer bir makalesinde de dinî danışmanlığı doğrudan ele almıştır. Bu makalede

⁴⁰ Bkz. Şirin Turgay, *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık İHSAN Modeli*, Sakarya 2013; Ömer Faruk Söylev, *Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik: Alanları, İmkânları ve Yöntemleri (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)* Bursa 2014; Zuhâl Ağılkaya Şahin,, *Federal Almanya Cumhuriyeti’nde Dini Danışmanlık: Teori – Eğitim – Uygulama*, İstanbul 2014.

Batı literatürüyle birlikte kendi geleneğimizdeki yansımalar ve dinimizin hususiyetleri gözetilmiştir. Altaş son olarak 2012 yılında editörlüğünü yaptığı *Dinî Danışmanlık ve Din Hizmetleri* kitabında “Din Hizmetleri ve Dinî Danışmanlık İlişkisi”ni incelemiştir. Bu kitapta ayrıca Saadettin Özdemir tarafından “Sosyal Hizmetlerde Dinî Danışmanlık ve Din Hizmetleri”, Şuayip Özdemir tarafından “Cezaevlerinde Din Eğitimi ve Dinî Danışmanlık” ve Hüseyin Peker tarafından “Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Dinî Danışmanlık ve Din Hizmetleri” konuları ele alınmaktadır. Peker’in 2009 yılında gerçekleştirilen IV. Din Şûrası III. Komisyonunda sunduğu “Dinî Danışmanlık Bağlamında Aile Danışmanlığı ve Rehberliği (Samsun ve Aydın İli İrşat ve Rehberlik Büroları Örneği)” konulu tebliği bulunmaktadır.

1997 yılında yapılan diğer bir yüksek lisans çalışması ise, “Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı” adıyla Üzeyir Ok’a aittir. Ok, bu çalışmasında dinî danışmanlığı Batı literatürüne dayalı olarak araştırmıştır. Ok, 2007 yılında gerçekleştirilen I. Din Hizmetleri Sempozyumunda sunduğu ve Fowler’ın inanç gelişim teorisine uygun şekilde geliştirdiği “İnanç Bakım Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi” isimli tebliği ile konu hakkındaki görüşlerini bir model etrafında somutlaştırmış ve ülkemize yönelik bazı tekliflerde bulunmuştur. Ok daha sonra 2012 yılında yayınladığı “Dinî Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi” isimli makalesinde dinî danışma ve rehberliğin kavramsal çerçevesi ile ilgilenererek bu alandaki sorunları ele almıştır.

Son yıllarda Türkiye’de dinî danışma ve rehberlik ile alakalı olarak yapılan birkaç yüksek lisans çalışması daha bulunmaktadır. Bunlardan biri Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Feyza Kahvecioğlu Karaca tarafından, 2010 yılında yapılan “Din Hizmetlerinde Dinî Danışma ve Rehberlik” isimli yüksek lisans çalışmasıdır. Karaca, bu çalışmasında din hizmetlerinde dinî danışmanlığın yeri ve Hz. Peygamber örneğinde dinî rehberlik ve danışmanlık konularını teorik çerçevede ele almıştır.

2010 yılında yapılan başka bir yüksek lisans çalışması Tuba Kevser Şahin’e aittir. Şahin’in, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tamamladığı “Dinî Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Faaliyetleri” isimli çalışması

Diyaret İşleri Başkanlığı Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına gelen soruların analiz ve yorumlarının yapıldığı üç bölümden oluşmaktadır.

2011 yılında Zehra Yıldız tarafından Kayseri’de yapılan başka bir yüksek lisans çalışması da “Diyaret İşleri Başkanlığı Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Gelenlerin Psiko-Sosyal Zeminini” Kırşehir örneği üzerinden incelenmiştir. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tamamlanan bu çalışma, din hizmetlerinde dinî danışma ve rehberlik, Aile İrşat ve Rehberlik Büroları ve Kırşehir ilinde Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna yansıyan sorunlara ait bulguların analizlerinden oluşmaktadır. Benzer bir yüksek lisans çalışması da 2012 yılında Necla Yılmaz tarafından yapılmıştır. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yapılan bu çalışmada Aile İrşad ve Rehberlik Bürolarında yapılan dinî danışmanlık Çorum örneği ile incelenmiştir. Aynı yıl aynı üniversitede tamamlanan, “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumlarındaki Öğrencilerde Dinî Algının Psikolojik Temelleri ve Dinî Danışmanlık/Rehberlik” isimli bir başka yüksek lisans çalışması ise Hacer Çetin Güngör’e aittir. Çalışmada Çocuk Esirgeme Kurumlarında barınan 6-13 yaş grubu çocukların dinî algılarının psikolojik temelleri ortaya konmaya çalışılarak yeni bir uygulama alanı olarak ortaya çıkan dinî danışma ve rehberlik uygulama merkezlerinden birisinin sosyal hizmet kurumları olduğuna dikkat çekilmiştir.

2012 yılında, Gündüz yayınları tarafından yayınlanan ve editörlüğünü Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü’nün yaptığı *Dinî Danışmanlık ve Din Hizmetleri* kitabından başka Diyaret İşleri Başkanlığı yayınları tarafından, Suat Cebeci’ye ait *Dinî Danışma ve Rehberlik* kitabı yayınlanmıştır. Dinî danışma ve rehberlik ile yakın ilgisi dolayısı ile editörlüğünü Ali Seyyar’ın yaptığı ve 2008 yılında Rağbet yayınları tarafından neşredilen *Mânevî Sosyal Hizmetler* kitabı da alandaki çalışmalara dâhil edilmelidir.

Aslında din psikolojisi açısından konuyu makale düzeyinde ilk inceleyen Öznur Özdoğan’dır. 2006 yılında A.Ü.İ.F.D’de yayınlanan “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji” makalesi konuyu sınırlı düzeyde ele alsa da, bu konuda alanda yapılan ilk bilimsel çalışma olarak kabul edilebilir. Bunlarla birlikte Türkiye’de Diyaret İşleri Başkanlığı’nın yaptığı kimi dolaylı kimi doğrudan dinî danışma ve rehberlikle ilgili bazı çalışmaları mevcuttur. Tarih sırası itibarıyla değinecek olursak;

03 – 04 Kasım 2007 tarihleri arasında Ankara’da Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı’nca yapılan I. Din Hizmetleri Sempozyumu’nda Dinî Danışmanlık ve Rehberlik konuları çeşitli akademisyen ve din görevlileri tarafından etraflıca ele alınmıştır.

12 – 16 Ekim 2009 tarihleri arasında Ankara’da Diyanet İşleri Başkanlığı’nca düzenlenen “Sosyal Problemler Karşısında Din ve Diyanet” başlıklı IV. Din Şûrası’nda sosyal açılımlı din hizmetleri tartışılmış ve konumuzu ilgilendiren bir dizi karar alınmıştır.

11 – 13 Aralık 2009 tarihleri arasında Ankara’da (158 bilim adamı) akademisyen ve diyanet yetkililerinin katılımlarıyla “Dinî Danışmanlık Hizmetleri ve Fetva Konsepti İstişare Toplantısı” yapılmış ve sonuç bildirgesi yayınlanmıştır.

08 – 10 Ekim 2010 tarihleri arasında Konya’da gerçekleştirilen I. Ulusal Din Psikolojisi Kongresi’nde ele alınan konular arasında ‘Din Psikolojisinde Gelecek Vizyonu’ başlığı altında Din ve Psikoterapi (Psikolojik Danışmanlık, Psikiyatri, Klinik Psikoloji) Din Hizmetleri/Pastoral (Diyanet İşleri, Hastane, Hapishane) konuları yer almaktadır.

17 – 18 Aralık 2011 tarihleri arasında Ankara’da gerçekleştirilen Vaaz ve Vâizlik Sempozyumu bildirileri arasında vâizlerin cami dışı fonksiyonları bağlamında dinî danışma ve rehberlik alanları ile ilgili konularda tebliğler sunulmuştur.

30 Mart – 01 Nisan 2012 tarihleri arasında Ankara’da gerçekleştirilen Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu’nda yaygın din eğitiminde iletişim bağlamında Kur’an kurslarında dinî danışma ve rehberlik hizmetlerinin tartışıldığı tebliğ ve müzakerelere yer verilmektedir.

24 Mayıs 2012 tarihinde Ankara’da gerçekleştirilen I. Ulusal Din Psikolojisi ve Mânevî Bakım Çalıştayı’nda mânevî bakım uzmanının görev tanımı, çalışma alanları, mânevî bakım uzmanı yetiştirme programının belirlenmesi ve mânevî bakım uzmanlarının karşılaşılabileceği sorunlar ve çözüm önerileri tartışılmıştır.

Alanda makale düzeyinde yapılan son çalışmalardan biri Mustafa Koç tarafından “Mânevî-(Psikolojik) Danışmanlık ile İlgili Batı’da Yapılan Bilimsel Çalışmaların

Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma I-II,” Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi tarafından 2012 yılında yayınlanmıştır. Koç, makalesinde bibliyografik bilgiler vermeyi amaçlamıştır.

Din psikolojisi açısından alanın ilk müstakil telif çalışması İlhan Topuz’un (2014), “Din Görevlilerinin Mânevî Danışmanlık Yeterlilikleri” isimli araştırmasıdır. Bu çalışmada mânevî danışmanlık konusundaki literatür incelenerek mânevî danışman olarak din görevlilerinin yeterlilikleri, mânevî danışmanlık hizmetleri açısından empirik düzeyde ele alınmıştır.⁴¹ Aynı yıl yayınlanan diğer bir çalışma da Turgay Şirin’e aittir. “Dinî Danışma ve Rehberlik: İHSAN Modeli Mânevî Danışmanlık” isimli çalışmasında araştırmacı, Psikolojik danışmanlık ilkeleri ve Bilişsel-Davranışçı Psikoterapi yaklaşımıyla bütünleştirilmiş bir dinî danışmanlık modeli olan “İHSAN Modeli”ni teklif etmektedir. Eser, İslâmî referanslara dayalı ve özgün olarak geliştirilmiş literatürdeki ilk dinî danışmanlık modeli olma özelliğine sahiptir.⁴²

Ülkemizde dinî danışmanlık hizmeti uygulamaları ise 2002 yılından beri Diyanet İşleri Başkanlığı’nın il ve ilçe müftülükleri bünyesinde açmış olduğu aile irşat ve rehberlik büroları ve alo fetva hattı aracılığı ile sunulmaktadır. İnsanlar özellikle de bayanlar, yaşadıkları ailevî ve dinî sorunları ya telefon, ya elektronik posta aracılığıyla ya da yüz yüze konuşarak din görevlileri ile paylaşmaktadırlar. Ayrıca dinî alanda uzman kabul edilen kişilerin televizyon kanallarında halkın soru ve sorunlarına yardımcı olmaları da bir tür mânevî danışmanlık hizmeti kabul edilebilir. Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan işbirliği protokolü gereğince, hükümlü ve tutuklular için ceza infaz kurumlarında din hizmeti faaliyetleri düzenlenmeye başlanmıştır.

Sonuç:

⁴¹ Topuz, *Din Görevlilerinin Mânevî Danışmanlık Yeterlilikleri*, Manas Yayınları, Isparta 2014.

⁴² Turgay Şirin, *Dinî Danışma ve Rehberlik: İHSAN Modeli Mânevî Danışmanlık*, Mim Akademi Yayınları, İstanbul, 2014.

Modern yaşam biçimi toplumsal değişimi hızlandırmakla kalmamış bireysel ihtiyaçları da bir hayli değiştirmiştir. Yaşanan hızlı değişim ve farklılaşan ihtiyaçlar bir takım psikolojik problemleri de beraberinde getirmiştir. Bu durum farklı psikolojik yardım mesleklerinin ve yöntemlerinin doğup gelişmesine sebep olmuştur. Zira yaşanan psikolojik problemler bazen ruhî bir *hastalık* şeklinde olabildiği gibi çoğu zaman da *mânevî bir boşluk* olarak kendini göstermektedir. Nitekim yeni ortaya çıkan olay ve durumlar karşısında insanlar, dinin bakış açısını ve tutumunu öğrenmeye, zaman zaman yaşadıkları acı ve krizler karşısında ruhsal çıkış yolları ararken mânevî yardım ve desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bu durum psikolojik yardım alanları arasında dinî danışma ve rehberlik hizmetlerine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Psikolojik yardım mesleklerindeki uzmanların işbirliği içinde çalışmalarının gereği aşikârdır. Ancak daha özelden dinî danışma ve rehberlik ile ilgili Türkiye'deki gelişmeler din psikolojisi, diğer din bilimleri ve ilgili kurumların konuya işbirliği içinde eğilmelerini zorunlu kılmaktadır.

Kaynakça

Ağilkaya Şahin, Zuhale, *Federal Almanya Cumhuriyeti’nde Dinî Danışmanlık: Teori – Eğitim – Uygulama*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 2014.

Akkoyun, Füsün, “Danışma Psikolojisinin Dünü, Bugünü ve Geleceği”, *A.Ü.E.B.F.D.*, C.XXIII, S.2, Ankara 1990.

Arnold, William V., *Introduction to Pastoral Care*, Westminster John Knox Press, Philadelphia, USA, 1982.

Barr, William A. S.J., “Spiritual Direction”, Robert J. Wicks et al ed., *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, C.I., Paulist Press, New York 1993.

Baymur, Feriha, *Genel Psikoloji*, İnkılap Kitabevi, 11. b., İstanbul 1994.

Bilgin, Nuri, *Sosyal Psikolojiye Giriş*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları:48, İzmir 2000.

Brammer, L.M. – E.L. Shostrom, “Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Uzmanlık Alanı”, çev. Ömür Hakan Ersever, *A.Ü.E.B.F.D.*, C.XXVII, S.1, Ankara 1994.

Cebeci, Suat “Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Destek” *Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecinde Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu (Adapazarı 2002)*, ed. Suat Cebeci, Değişim Yayınları, İstanbul 2002.

-----, “Bir Din Eğitimi Yaklaşımı Olarak Dinî danışma ve Rehberlik”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. VIII., S. 19, İstanbul 2010.

Cılga, İbrahim, *Bilim ve Meslek Olarak Türkiye’de Sosyal Hizmet*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını, Ankara 2004.

Göka, Erol, “Dindar Hastaya Psikiyatrik Yaklaşım ve Yardım”, *Türkiye Günlüğü, Üç Aylık Fikir ve Kültür Dergisi*, S. 31., (Kasım-Aralık 1994) Cedit Neşriyat, Ankara 1994.

Holm, Nils G., *Din Psikolojisine Giriş*, çev. Abdülkerim Bahadır, İnsan Yayınları, İstanbul 2007.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınları, İstanbul 1999.

Nazlı, Serap, *Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programları*, 2.b., Anı Yayınları, Ankara 2005.

Nelson, J. Richard, *Danışma Psikolojisi Kuramları*, çev. Füsün Akkoyun ve Diğerleri, Cassel Educational Ltd. Şti., Ankara 1983.

Özdemir, Saadettin “Dinî Sosyal Hizmetlerin Temelleri”, *S.D.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.25, Isparta 2012.

Özdoğan, Öznur, “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji”, *AÜİFD.*, C. XLVII., S. 2., Ankara 2006.

-----, *İsimsiz Hayatlar, Manevi ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma ve Öze Dönüş*, 4.b., Özdenöze Yayınları, Ankara 2010.

Özen, Yener, “Tanrı – Sen ve Ben Üçümüzün Yolu, Pastoral Psikoloji ve Danışmanlığın Gerekliliği Üzerine”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.X, S.2., Samsun 2010.

Özgüven, İbrahim Ethem, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Eğitim Merkezi Yayınları, Ankara 2007.

Seyyar, Ali-Saadettin Özdemir, “AB Sürecinde Türkiye’de Manevi Sosyal Hizmetlerin Önemi”, *Manevi Sosyal Hizmetler*, ed. Ali Seyyar, Rağbet Yayınları, İstanbul 2008.

Söylev, Ömer Faruk, *Türkiye’de Dinî Danışma ve Rehberlik: Alanları, İmkânları ve Yöntemleri (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa 2014.

Şirin, Turgay, *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dinî Danışmanlık Modeli*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya 2013.

-----, *Dini Danışma ve Rehberlik: İHSAN Modeli Manevî Danışmanlık*, Mim Akademi Yayınları, İstanbul, 2014.

Tan, Hasan, *Psikolojik Yardım İlişkileri: Danışma ve Psikoterapi*, 3.b., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1992.

Tomanbay, İlhan, *Sosyal Olmak*, Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı (SABEV) Yayınları, Ankara 2007.

Topuz, İlhan, *Din Görevlilerinin Manevî Danışmanlık Yeterlilikleri*, Manas Yayınları, Isparta 2014.

Uğuz, Şükrü–**Aydın,** Hüner–**Yurdagül,** Ebru; “Monosemptomatik Hipokondriazis”, Klinik Psikiyatri, S. 6, 2003.

Vande Creek, Larry, *Hastanede Yatan Kilise Üyelerine Yönelik Dua Vaizliği*, çev. Ali Rıza Aydın, *Birey ve Din, Din Psikolojisinde Yeni Arayışlar*, der. Ali Rıza Aydın, İnsan Yayınları, İstanbul 2004.

Yeşilbursa, Doğan, “Ruh Sağlığı Çalışanları Görev Tanımlaması”, *Türkiye Psikiyatri Derneği Basın Açıklaması: 23.12.2010*,
<http://www.psikiyatri.org.tr/PressPopUp.aspx>